

USA vs. Henry Wirz – Kontroverzní počátek novodobých procesů s válečnými zločinci

Jan Beránek

*Právnická fakulta, Univerzita Karlova
Kontaktní e-mail: honza.beranek@volny.cz*

USA vs. Henry Wirz: The Controversial Beginning of The War Crimes Trials in the Modern Era

Abstract:

The aim of this article is to give a brief summary of the trial of confederate captain Henry Wirz in the aftermath of the American Civil War. In the first chapter the article deals with the first attempts to prosecute war criminals. The second chapter tries to analyze the so-called Lieber's Code – one of the first legislation, which codified the customs of war – and the person of Francis Lieber, the author of this legislation. In the third and fourth chapter, the author describes the person of Captain Henry Wirz, the conditions in prison camp Andersonville and the subsequent trial. It addresses the most controversial parts of the famous trial and tries to discuss all angles of the proceedings. Finally, the last chapter analyzes the impact of the trial in the USA and also describes other trials, which were influenced by the aforementioned trial.

Keywords:

Henry Wirz; Lieber Code; war crimes; American Civil War; Andersonville; prison camp

Klíčová slova:

Henry Wirz; Liebrův kodex; válečné zločiny; americká občanská válka; Andersonville; vězeňský tábor

DOI: 10.14712/2464689X.2018.38

Problematika procesů, jejichž cílem je potrestání válečných zločinů, je obvykle spojována především s právními dějinami 20. století. Nelze však opomenout, že již před přijetím mezinárodních úmluv na Haagských a Ženevských mírových konferencích,¹ se objevovaly snahy o postihnutí osob, které závažným způsobem porušily válečné obyčeje a dopustily se tak válečných zločinů.

Jako jeden z prvních příkladů stíhání válečných zločinů je často uváděn proces s rytířem a zemským správcem Horního Porýní Peterem von Hagenbach z roku 1474. Tento rytíř ve službách burgundského vévody Karla Smělého byl pověřen vojenskou správou nad dobytým městem Breisach nad Rýnem. Von Hagenbach ve snaze zlomit odpor obyvatel zavedl v Breisachu a přilehlém okolí mimořádně krutá pravidla, která *de facto* legalizovala znásilňování, vraždění a plenění ze strany von Hagenbachova vojska v porobeném městě a zároveň zavedla zcela neúměrné zdanění tamního obyvatelstva.² Von Hagenbachova hrůzovláda však, kvůli postupné ztrátě vlivu Karla Smělého, skončila v dubnu 1474 poté, co proti němu povstali místní obyvatelé podporovaní jeho vlastními žoldněři. Von Hagenbach byl zajat a následně postaven před soud.³ Byl viněn z toho, že svým jednáním porušil právo božské i lidské. Bývalý správce Breisachu se naopak hájil tím, že vždy jen plnil rozkazy jako poslušný voják.⁴ Tribunál, který byl povolán na popud arcivévody rakouského a který byl složen z 28 zástupců jednotlivých zemí Svaté říše římské, shledal Von Hagenbacha vinným a odsoudil jej k trestu smrti.⁵

Vznik prvních moderních procesů s válečnými zločinci je však spojován až s obdobím americké občanské války, respektive s obdobím těsně po jejím konci. Po skončení tohoto ozbrojeného konfliktu byla před soud postavena část důstojníků poražené konfedační armády. Z těchto procesů však nejvíce vyčnívá a zároveň budí největší emoce proces s velitelem vězeňského tábora Andersonville Henry Wirzem, který je i předmětem tohoto článku.

Právní úprava

Dlouhotrvající boje americké občanské války postupně vyvolávaly potřebu ucelené úpravy válečného práva zakazující extrémní krutosti, kterých se jednotlivé válčící strany dopouštěly. Klíčovou osobou pro zrod právní úpravy válečného práva v tomto období byl právník,

¹ Na těchto mezinárodních konferencích byly přijaty úmluvy, které kodifikovaly mezinárodní válečné právo, zakazovaly některé prostředky a způsoby vedení válek a zakotvovaly ochranu některých specifických skupin osob při válečném konfliktu. Viz: ONDŘEJ, J. Význam Haagské mezinárodní konference z roku 1899 pro vývoj práva ozbrojených konfliktů. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 1, s. 31–33. Dostupné také na: <https://mv.iir.cz/article/view/1244>.

² GREPPI, E. The evolution of individual criminal responsibility under international law. *International Review of the Red Cross*, 1999, Vol. 81, No. 835, s. 533. Dostupné také na: https://www.loc.gov/tr/frd/Military_Law/pdf/RC_Sep-1999.pdf.

³ GORDON, G. S. *The trial of Peter von Hagenbach: Reconciling History, Historiography and International Criminal Law*, In: HELLER, K. – SIMPSON, G. (eds.). *The Hidden Histories of War Crimes Trials*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 31–32.

⁴ Obhajoba plněním rozkazů se objevila i v mnohem pozdějších procesech s válečnými zločinci, tímto způsobem se například hájili obžalovaní před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku či před Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii.

⁵ GRANT, L. Exhibit highlights the first war crimes tribunal. In: *Harvard Law Today* [online]. 1. 4. 2006 [cit. 3. 12. 2017]. Dostupné na: <https://today.law.harvard.edu/exhibit-highlights-the-first-international-war-crimes-tribunal/>.

historik, filosof a politolog Francis Lieber.⁶ Lieber se otázkou válečného práva zabýval již před občanskou válkou, avšak skutečně relevantními se jeho názory staly až v roce 1862, kdy byl jeho známý, právník a generál Henry W. Halleck, jmenován vrchním velitelem celé unionistické armády. Hallecka, který se rovněž zabýval otázkami souvisejícími s aplikací práva ve válečných konfliktech, zaujal Lieberův výzkum týkající se postavení guerillových bojovníků ve válečném právu, a rozkázal, aby byl tento text rozšířen mezi jeho generály.⁷ Halleck Liebera na jeho žádost rovněž zařadil do speciální komise Ministerstva války, které předsedal generál Ethan Allen Hitchcock a jejímž cílem bylo upravit některé sporné otázky vyplývající z válečných zvyklostí.⁸ Výsledkem práce komise pak byl dokument, který v dubnu 1863 vydal prezident Lincoln pod názvem *General Orders No. 100 – Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field*, a který je dnes znám spíše jako *Lieberův kodex*.

Lieberův kodex se skládá ze 157 článků rozdělených do 10 oddílů, které mimo jiné upravovaly otázku mezi válečné nutnosti,⁹ činnosti partyzánských a guerillových bojovníků či problematiku využívání a případného zneužívání mírových symbolů a symbolů kapitulace.¹⁰ Z dikce kodexu bylo patrné, že Lieber se snažil danou problematiku obsáhnout komplexně a vyhnout se přílišné kazuistice, rovněž si lze všimnout autorovy snahy o to, aby se jeho dílo nevztahovalo pouze k problematice americké občanské války či občanské války obecně, ale aby jej případně bylo možné použít i v případech konfliktu mezinárodního. Kodex byl v době svého vydání přijat rozporupně, představitelé armády Unie se ze začátku odmítali danou úpravou řídit, ale nakonec ji přijali. Vedení Konfederace Lieberův kodex označilo za unionistickou propagandu a neuznalo jeho platnost.¹¹ Ani dnes není

⁶ Lieber, který do Spojených států přišel jako imigrant z Pruska, měl v době občanské války za sebou již pestrou kariéru. Ještě před emigrací vstoupil jako dobrovolník do pruské armády a účastnil se bitvy u Waterloo. Po napoleonských válkách byl pruskou vládou monitorován pro údajnou protistátní činnost a ve 20. letech 19. století se účastnil řecké osvobozené války. V roce 1827 se natrvalo usadil ve Spojených státech a v roce 1835 začal přednášet historii a politickou ekonomii na Univerzitě Jižní Karolíny, zde však nebyl příliš akceptován kvůli svému nesouhlasu s otrokářstvím. V roce 1857 se proto přestěhoval do New Yorku, kde začal působit na Kolumbijské univerzitě. Za zmínku rovněž stojí, že v americké občanské válce bojovali tři jeho synové, dva na straně Unie, jeden na straně Konfederace. Viz: HARLEY, L. R. Sketch of Francis Lieber. *Appletons' Popular Science Monthly*, 1898, Vol. 52, s. 406–409. Dostupné také na: <https://archive.org/stream/popularsciencemo52newy#page/n5/mode/2up>.

⁷ BEARD, R. The Lieber Codes. In: *The New York Times* [online]. 24. 4. 2013 [cit. 10. 12. 2017]. Dostupné na: <https://opinionator.blogs.nytimes.com/2013/04/24/the-lieber-codes/>.

⁸ Původním cílem komise bylo stanovit pravidla, která by vedla k zefektivnění unionistické armády, během fungování se však její agenda rozšířila a komise začala pracovat na návrhu komplexní úpravy tehdejšího válečného práva. Viz: HARTIGAN, R. S. *Lieber's Code and the Law of War*. Chicago: Precedent Publishing, Inc., 1983, s. 14–15.

⁹ Za vojenskou nutnost nešlo dle Lieberova kodexu považovat bezúčelnou krutost, používání jedu či jakýkoliv jiný nepřátelský akt, který by zcela bezdůvodně snížil šanci na obnovení míru. Povoleno bylo naopak do určité míry klamavé a úskočné jednání, avšak pouze tehdy, pokud neporušovalo dobrou víru nepřítelů vycházející z úmluv uzavřených během konfliktu nebo z principů moderního válečného a humanitárního práva. Viz: *General Orders No. 100: Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field – Lieberův kodex vydaný 24. dubna 1863* (čl. 15–16) [online]. [cit. 23. 12. 2017]. Dostupné na: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp.

¹⁰ *General Orders No. 100: Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field – Lieberův kodex vydaný 24. dubna 1863, c. d.*

¹¹ Důvodů, kvůli kterým Konfederace Lieberův kodex ostře odmítla, bylo hned několik. Představitelé Konfederace jednak pobuřovalo, že dle znění předpisu Konfederace nebyla považována za válčící stranu (a tím

kodex vnímán zcela jednoznačně – na jedné straně je oceňován jeho přínos pro válečné a humanitární právo (Lieberův kodex například jako první právní předpis ve svém článku 155 definoval komatanty a non-komatanty), na druhé straně některá jeho ustanovení se zdají být až příliš drakonická (Lieber byl zastáncem toho, aby válka byla co nejkratší, k dosažení tohoto cíle umožňoval jeho kodex uplatnění některých velmi sporných strategií ve jménu vojenské nutnosti, jako například vyhladovění civilistů nepřátelské strany).¹² Nedá se však popřít, že Lieberův kodex byl na svou dobu mimořádně významným počinem, který výrazně ovlivnil vývoj válečného a humanitárního práva a inspiroval pozdější úpravy.

Pro Wirzův případ byla klíčová ta ustanovení Lieberova kodexu, která se zabývala právy válečných zajatců. Kodex ve svém článku 56 stanovil, že: „Válečný zajatec nesmí být trestán kvůli tomu, že patřil k nepřátelským silám, zejména pak nesmí být ze msty zabit, mučen, týrán hladem, trýzněn nelidskými podmínkami ve vězení či vystavován jiným barbarským praktikám.“¹³

Žalobci ve Wirzově případě poukazovali na to, že obžalovaný ze své pozice velitele vězeňského tábora Andersonville porušil svým jednáním extrémním způsobem práva válečných zajatců, a proto musí být souzen. Pro Wirzovu kauzu byl významný i článek 59 kodexu, ve kterém bylo zakotveno pravidlo, dle kterého je válečný zajatec odpovědný za zločiny spáchané proti armádě, která ho zajala či proti civilistům, které spáchal před svým zajetím a za které nebyl potrestán orgány vlastní armády.¹⁴ Tento článek se stal právním základem pro procesy s vojáky Konfederace, kteří byli podezřelí ze spáchání válečných zločinů. Vzhledem k tomu, že obsah Lieberova kodexu byl znám i silám Konfederace, tak i přes to, že ho neuznávali, nemohli obžalovaní přesvědčivě argumentovat tím, že vojenské komise, které vinu obžalovaných posuzovaly, nemají potřebnou jurisdikci.

Životopis Henryho Wirze a skutkové okolnosti případu

Henry Wirz, vlastním jménem Hartmann Heinrich Wirz, se narodil v roce 1823 v Curychu do kupecké rodiny. V mládí se snažil stát lékařem, ale rodinné finance mu nákladné studium nedovolily, a proto se Wirz vydal na dráhu obchodníka.¹⁵ Tato kariéra vedla i k jeho

pádem ani nedisponovala s právy, které kodex válčícím stranám přiznával), rovněž odmítali, že kodex v souladu s Lincolnovým *Prohlášením emancipace* odmítal dělení vojáků dle barvy kůže a jakákoliv snaha o zotročení afro-amerického vojáka-zajatece měla být dle článku 58 trestána smrtí. Konfederáčtí vojáci rovněž poukazovali na to, že ač unionistická armáda kodex přijala, tak někteří její velitelé si počínají tak, že porušují základní principy, na kterých kodex stojí, a hájí se tím, že formálně neporušují žádné jeho ustanovení. Viz: BROOKS, R. B. African-American POWs and the Lieber Code. In: *Civil War Saga* [online]. 8. 9. 2012 [cit. 23. 12. 2017]. Dostupné na: <http://civilwarsaga.com/african-american-pows-lieber-code/>. DAWSON, J. G. The US Army in the South: Reconstruction as Nation Building, In: EDWARDS, L. C. *Armed Diplomacy: Two Centuries of American Campaigning (Sborník)*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute Press, 2003, s. 40–41. HARTIGAN, c. d., s. 20. BEARD, c. d.

¹² SOLIS, G. D. *The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War*. New York: Cambridge University Press, 2010, s. 43–47.

¹³ *General Orders No. 100: Instructions for the Government of Armies of the United States In the Field – Lieberův kodex vydáný 24. dubna 1863* (čl. 56), c. d.

¹⁴ *General Orders No. 100: Instructions for the Government of Armies of the United States In the Field – Lieberův kodex vydáný 24. dubna 1863* (čl. 59), c. d.

¹⁵ STUDER, R. *Der Prozess gegen Captain Henry Wirz und seine Hintergründe 1865*. Nordhausen: Verlag Traugott Bautz, 2005, s. 40.

odchodu do Spojených států – Wirz si na svou obchodní činnost půjčil větší sumu peněz, kterou nebyl schopen splácet, v důsledku čehož byl v roce 1847 odsouzen k trestu odnětí svobody na čtyři roky. Po roce ho však soud propustil s podmínkou, že Wirz opustí území kantonu Curych a po dobu dvanácti let se nevrátí zpět, Wirz této podmínce vyhověl a v roce 1848 Švýcarsko definitivně opustil.¹⁶

Po krátkém pobytu v Rusku se Wirz usídlil ve Spojených státech amerických, konkrétně ve státě Kentucky, a později v Louisianě. Wirz ve Spojených státech pracoval jako asistent lékaře a později byl najat, aby působil jako dohlížitel a ošetřovatel na plantáži rodiny Marshallů.¹⁷ Wirzova kariéra se začala rozvíjet až s počátkem americké občanské války, kdy v Louisianě vstoupil do konfедераční armády. Brzy byl povýšen do hodnosti seržanta a po bitvě u Seven Pines, ve které byl vážně zraněn na ruce, do hodnosti kapitána.¹⁸ Wirz po většinu své vojenské kariéry sloužil v zajateckých vězeňských táborech. Nejprve sloužil v táborech v Richmondu a později byl převelen do tábora v Tuscaloose.¹⁹ Rok 1863 strávil Wirz v Evropě, pravděpodobně kvůli léčbě zraněné ruky, a po svém návratu v únoru roku 1864 byl pověřen velením nad zajateckým táborem Camp Sumter, který je dnes znám spíše jako Andersonvillský tábor.

Právě Wirzovo působení v čele tohoto tábora bylo důvodem, proč byl po konci války souzen vítěznou Unií. Zařízení Camp Sumter bylo v provozu pouhých 14 měsíců, za tu dobu v něm však bylo vězněno více než 45 000 unionistických zajatců a téměř 13 000 z vězněných v táboře zemřelo v důsledku katastrofálních podmínek, které v táboře panovaly.²⁰ Primárním problémem Andersonvillského tábora byl fakt, že v něm bylo vězněno výrazně více vězňů, než bylo při výstavbě zamýšleno. Podle původního plánu mělo zařízení pojmut 8 000 osob, přičemž se počítalo, že kapacita zařízení by se dala v případě nouze navýšit na 10 000 osob. Avšak během prvních tří měsíců provozu již bylo zařízení prakticky naplněno, po šesti měsících, v červnu 1864, již bylo v prostoru vězeňského tábora umístěno 25 000 osob, v srpnu téhož roku pak dokonce 33 000 vězňů.²¹ Přelidnění vedlo k mnoha dalším problémům, v táboře se začaly ve velkém šířit nemoci, vězni trpěli

¹⁶ Wirzova žena však odmítla opustit Švýcarsko a spolu s jejich dvěma dětmi zůstala ve své domovině, pár se následně v roce 1853 rozvedl. Viz: BLAKEY, A. F. Wirz, Henry. In: *American National Biography* [online]. 1. 2. 2000 [cit. 29. 12. 2017]. Dostupné na: <http://www.anb.org/view/10.1093/anb/9780198606697.001.0001/anb-9780198606697-e-0401167.jsessionid=BA83731267048E04F9C08D342BAFF9C4>.

¹⁷ BLAKEY, c. d.

¹⁸ Dnes se objevují pochybnosti, zdali se Wirz bitvy u Seven Pines skutečně zúčastnil, Wirz o své účasti v bitvě poprvé mluvil až po svém zadržení v roce 1865 a dle dostupných důkazů se nezdá pravděpodobné, že by se Wirz v době bitvy vůbec nacházel na území Virginie. Rovněž jeho tvrzení, že v bitvě sloužil ve štábu generála Johnstona, se nezdá příliš pravděpodobné vzhledem k tomu, že v té době měl pouze hodnost seržanta. Faktem však zůstává, že zranění bylo skutečně závažné a Wirz mohl po zbytek života používat pravou ruku pouze omezeně. Viz: MILLER, W. J. Was Andersonville's Henry Wirz Wounded at Seven Pines? *America's Civil War*, 2002, Vol. 15, No. 2, s. 48.

¹⁹ Názor vězňů na Wirze byl rozporuplný, dle jejich svědectví byl Wirz poměrně náladový, avšak nikoliv krutý, někteří zajatci naopak upozorňovali, že Wirz v této době dělal vše pro to, aby podmínky v táborech byly co nejlepší. Viz: AUTOR NEZNÁMÝ. Captain Henry Wirz. In: *National Park Service* [online]. 27. 11. 2017 [cit. 29. 12. 2017]. Dostupné na: https://www.nps.gov/ande/learn/historyculture/captain_henry_wirz.htm.

²⁰ AUTOR NEZNÁMÝ. Andersonville, Georgia. In: *American Battlefield Trust* [online]. Datum vydání neznámé [cit. 30. 12. 2017]. Dostupné na: <https://www.civilwar.org/learn/articles/andersonville-prison>.

²¹ LASKA, L. L. – SMITH, J. J. 'Hell and the devil': Andersonville and the trial of Captain Henry Wirz C.S.A. 1865. *Military Law Review*, 1975, Vol. 18, No. 68, s. 80–81. Dostupné také na: https://www.loc.gov/tr/frd/Military_Law/Military_Law_Review/pdf-files/277087~1.pdf.

nedostatkem jídla a vody, neměli místa ke spánku ani jiné základní vybavení.²² Na Wirzovu obranu se dá říci, že problémy spojené s kapacitou nezpůsobil a dokonce se i snažil nepříznivý stav tábora zlepšit – jednak požadoval po konfедераčním velení více zásob a materiálu, jakož i rozšíření celkového prostoru tábora, jednak povolil skupině vězňů, aby odevzdala unionistickému velení petici, ve které zajatci z Camp Sumter žádali, aby Unie obnovila program výměny válečných zajatců. V obou těchto případech však tyto snahy selhaly.²³

Dalším důvodem neutěšeného stavu tábora byla nezkušenost ostrahy. Konfederace měla nedostatek vojáků, a proto místo zkušených vojáků strážila vojenské tábory místní domobrana, která neměla s touto prací žádnou zkušenost. Kvůli nebezpečí útěků zřídil Wirz ve venkovním věžeňském bloku tábora hraniční linii, tzv. „čáru smrti“, za kterou vězni nesměli vstupovat pod hrozbou okamžitého zastřelení (tímto způsobem bylo usmrceno téměř 150 vězňů).²⁴

Tábor Andersonville, který byl osvobozen v květnu 1865 po kapitulaci generála Johnstona, se stal pro Unii symbolem konfедераční krutosti a zločinnosti a veřejnost žádala, aby byly před soud postaveny odpovědné osoby. Wirz byl zatčen, a i přes jeho protesty, že se na něj mají vztahovat podmínky vyjednané kapitulace, a tudíž že má být chráněn před mstou vítězné Unie, byl obviněn z válečných zločinů.²⁵

Proces

Proces s kapitánem Wirzem byl zahájen 21. srpna 1865 ve Washingtonu D.C. Wirzovu vinu měla posuzovat speciální vojenská komise zřízená nařízením prezidenta USA, které předsedal generál Lew Wallace, a jejímiž členy byli další vyšší důstojníci Unie.²⁶ Obžaloba vinila Wirze z toho, že se v rozporu s obyčejí války jednak spolčil s dalšími představiteli Konfederace za účelem zmrzačení či zavraždění zajatých vojáků Unie a jednak že sám tyto činy vykonával a dopustil se tak osobně mnohonásobné vraždy. Vojenský prokurátor Norton P. Chipman ve své žalobě uváděl, že Wirz měl osobně zavraždit třináct osob, konkrétní jména jeho obětí se však obžalobě nepodařilo zjistit, a tak ve spisu uvádí pouze okolnosti, za kterých měl Wirz své oběti zavraždit.²⁷ Již od zahájení procesu řízení provázely problémy a kontroverze. Wirzovi obhájci z prestižní washingtonské advokátní kanceláře Denver, Hughes a Peck požadovali čas na přípravu s tím, že žaloba byla na poslední

²² Situace byla tak kritická, že ani konfедераční personál tábora se neodvažoval vstoupit do věžeňských bloků a pouze hlídkoval po obvodu samotného zařízení, v prostoru věznice se vytvořily věžeňské gangy a vlastní hierarchie. Viz: RICE, J. Andersonville. In: *University of Missouri–Kansas City School of Law* [online]. Datum vydání neznámé [cit. 30. 12. 2017]. Dostupné na: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/wirz/anders1.htm>.

²³ *Tamtéž*.

²⁴ GOURLEY, C. *The Horrors of Andersonville: Life and Death Inside a Civil War Prison*. Minneapolis: Twenty-First Century Books, 2010, s. 51–53.

²⁵ LASKA, L. L. – SMITH, J. J., c. d., s. 87–88.

²⁶ Nařízením prezidenta Spojených států o zřízení vojenské komise pro posouzení případu Henryho Wirze z 21. srpna 1865. In: *Trial of Henry Wirz: A Congressionally Mandated Report Summarizing the Military Commission's Proceedings* [online]. 7. 12. 1867 [cit. 31. 12. 2017], s. 3. Dostupné na: https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/Wirz-trial.pdf.

²⁷ Obžaloba ve věci USA vs. Henry Wirz prezentovaná dne 21. srpna 1865. In: *Trial of Henry Wirz: A Congressionally Mandated Report Summarizing the Military Commission's Proceedings, c. d.*, s. 3–8.

chvíli změněna, aniž by to bylo obhajobě oznámeno.²⁸ Soudní komise však této námitce nevyhověla a Wirzovi původní obhájci prohlásili, že o rozsudku je již rozhodnuto, že jde o parodii na spravedlnost, a na protest se (až na jednoho) vzdali obhajoby a opustili soudní místnost.²⁹

Po přednesení obžaloby a zahájení řízení se prokurátor Chipman pokoušel Wirze usvědčit pomocí listinných důkazů a svědeckých výpovědí. Prokuratura předvolala větší množství osob vězněných v táboře Andersonville, které měly před vojenskou soudní komisí vypovídat o Wirzově krutosti a nelidských podmínkách, které v táboře vládly. Na svědecké lavici se vystříдалo celkem 160 osob, 145 z těchto svědků však vypovědělo, že si nevybavují, že by se Wirz k zajatcům někdy choval s krutostí, a pouze dva svědci uvedli, že byli přítomni tomu, jak Wirz někoho usmrtil. V případě prvního svědka se navíc datum, kdy měl podle tohoto svědectví Wirz daného vězně usmrtil, neshodovalo s žádným konkrétním případem uvedeným v obžalobě.³⁰ Jako problematický se ukázal i korunní svědek obžaloby Felix de la Baume, údajný příbuzný Gilberta du Motier, markýze de La Fayette. De la Baume během výslechu popsal více případů, kdy měl Wirz nařít strážím v táboře, aby některé vězně zbili a v několika případech dokonce popravili, dále vypovídal o tom, jak Wirz osobně nařídil snížení příjmů potravy, avšak během křížového výslechu se obhájci Bakerovi podařilo většinu jeho tvrzení zpochybnit.³¹ Po skončení Wirzova procesu se začaly objevovat spekulace o tom, že de la Baume je ve skutečnosti dezertér jménem Felix Oesser, který se v zařízení Andersonville nikdy nenacházel.³² Rovněž listinné důkazy žalobců nesvědčily o Wirzově přímé vině, naopak některé z nich dokazovaly, že Wirz opakovaně své nadřízené upozorňoval na nedostatečné zásobení tábora a otřesné podmínky vzniklé v důsledku přelidnění.³³

²⁸ Obhájci se dokonce dle jejich slov dozvěděli o tom, že řízení bude zahájeno 21. srpna z denního tisku, nikoliv oficiální cestou.

²⁹ Po tomto nezvyklém vystoupení zůstal na straně obhajoby pouze advokát Louis Schade, který prohlásil, že se svými kolegy souhlasí, ale svědomí mu nedovoluje obhajobu vypovědět. Na stranu Wirzovy obhajoby se pak přidal i advokát Orrin Smith Baker, který následně i obhajobu vedl. Viz: DAVID, R. S. An Historical Note on "The Devil's Advocate": O. S. Baker and the Henry Wirz/Andersonville Military Tribunal. *Journal of Southern Legal History*, 2002, Vol. 10, No. 1/2, s. 30–33, 36–38.

³⁰ LAFORCE, G. W. The trial of Major Henry Wirz – A National Disgrace. *The Army Lawyer*, 1988, Vol. 81, No. 1, s. 7–8.

³¹ Pochybnosti o de la Baumově důvěryhodnosti vyvolalo i to, že pokud by všechna jeho prohlášení byla pravdivá, znamenalo to, že by byl přítomen prakticky při všem, z čeho prokurátoři Wirze vinili, což by v mnoha případech znamenalo, že by měl i přístup do míst v táboře, kam se běžní vězni nemohli dostat. Viz: HIRTZEL, M. *Felix de la Baume and Henry Wirz: The Truth about the Banner Witness and the Scapegoat of Andersonville*. Diplomová práce, Charles Town: American Military University, obor Historie, 2012, s. 113–117, 125–127.

³² Tyto spekulace se nikdy zcela nepotvrdily, ale de la Baumovo svědectví bylo tímto ještě více znevěrohodněno. Ani autoři zabývající se procesem s Henry Wirzem nejsou v otázce de la Baumovy identity jednotní, převažující je názor, že de la Baum a Oesser je jedna a ta samá osoba, ale někteří mladší badatelé toto tvrzení zpochybňují. Viz: LAFORCE, c. d., s. 9. AUTOR NEZNÁMÝ. Myth: The Mystery of Felix de la Baume. In: National Park Service [online]. 14. 4. 2015 [cit. 13. 1. 2018]. Dostupné na: <https://www.nps.gov/ande/learn/historyculture/felixdelabaume.htm>.

³³ Tyto důkazy prokuratura prezentovala s cílem upozornit na odpovědnost vyšších důstojníků a představitelů Konfederace, kteří byli Wirzovými nadřízenými (včetně konfedačního prezidenta Jefersona Davise) a připravit tak půdu pro případné další procesy, k těm však nikdy nedošlo. Viz: ESCHNER, K. How the Trial and Death of Henry Wirz Shaped Post-Civil War America. In: Smithsonian.com [online]. 10. 11. 2017

Obhajoba se naopak snažila stavět na tom, že neexistují přesvědčivé důkazy o Wirzově osobní krutosti a že za nelidské podmínky v táboře není odpovědný Wirz, který neměl žádné prostředky, jak situaci zlepšit, zároveň obhájci poukazovali na to, že nic nesvědčí o existenci konfedačního spiknutí, jak uváděl prokurátor Chipman v prvním bodě své obžaloby. Obhájce Baker však později uvedl, že postavení obžaloby a obhajoby nebylo rovné, obhajoba směla navrhovat svědky jen v omezeném rozsahu a křížový výslech svědků obžaloby byl spíše výsadou, kterou vojenská komise udělila jen v některých případech, prokurátor měl rovněž právo předem promluvit se všemi svědky.³⁴

Rozsudek byl vynesen na konci října 1865. Vojenská soudní komise shledala Wirze vinným ve všech bodech obžaloby (v druhém bodě obžaloby, tedy v obvinění z vraždy třinácti osob, byl shledán vinným v deseti případech) a obžalovaný byl odsouzen k smrti oběšením.³⁵ Henry Wirz požádal dopisem z 6. listopadu prezidenta Johnsona o milost, ale nebylo mu vyhověno a 10. listopadu 1865 byl popraven.

Závěr

Ani po skončení procesu neutichly hlasy, které vedení procesu a jeho výsledek ostře kritizovaly, ale slyšet byly rovněž názory, které velebily práci prokuratury a vojenské soudní komise. Prokurátor Chipman sepsal o událostech v Andersonville a Wirzově procesu knihu, ve které se snažil osvětlit procesní postupy a napevno prokázat Wirzovu vinu.³⁶ Publikaci věnující se aspektům Wirzova případu napsal i jeden z největších kritiků procesu, James Madison Page, který za občanské války sloužil v michiganské kavalerii a který strávil 7 měsíců jako zajatec v táboře Andersonville. Page se už během procesu Wirze zastával a protestoval proti tomu, že mu nebylo umožněno svědčit v jeho prospěch, ve své knize pak mohutně kritizoval celý průběh procesu a prohlašoval, že značná část svědků obžaloby se dopustila křivé výpovědi, v tomto směru obzvláště kritizoval svědectví Felixe de la Baume.³⁷ Spor mezi kritiky a zastánci Wirzova procesu není zcela vyřešen dodnes a stále polarizuje odborné kruhy. Tato skutečnost se mimo jiné dá demonstrovat i na faktu, že kromě pomníků vztyčených na památku tragicky zesnulých vězňů se v Andersonville, kus za areálem bývalého tábora, nachází i památník k počtě kapitána Wirze.³⁸

Zaujmut jednoznačné stanovisko k událostem okolo procesu s kapitánem Henrym Wirzem je nesmírně obtížné. Na jedné straně nelze zpochybňovat, že smrt téměř 13 000 osob v důsledku žalostné nevybavenosti tábora Andersonville byla odsouzeníhodným zločinem, za který musely přijít tvrdé tresty, na druhé straně se však nabízí otázka, nakolik byl

[cit. 14. 1. 2018]. Dostupné na: <https://www.smithsonianmag.com/smart-news/how-trial-and-death-henry-wirz-shaped-post-civil-war-america-180967139/>.

³⁴ DAVID, c. d., s. 39–45.

³⁵ Rozsudek ve věci USA vs. Henry Wirz ze dne 31. října 1865. In: *Trial of Henry Wirz: A Congressionally Mandated Report Summarizing the Military Commission's Proceedings*, c. d., s. 805–809.

³⁶ Za zmínku stojí, že i Chipman uznával, že Wirz se snažil podmínky v táboře zlepšit, avšak prokurátor trval na tom, že se Wirz účastnil konfedačního spiknutí, a i přes to, že některé aspekty tohoto údajného spiknutí kritizoval, nelze tím zmenšovat jeho vinu. Viz: CHIPMAN, N. P. *The tragedy of Andersonville: Trial of Captain Henry Wirz, the Prison Keeper*. Scituate, Massachusetts: Digital Scanning, 2000, s. 399.

³⁷ PAGE, J. M. *The True Story of Andersonville Prison: A Defense of Major Henry Wirz*. Scituate, Massachusetts: Digital Scanning, 1999, s. 205–209.

³⁸ AUTOR NEZNÁMÝ. Monuments at Andersonville. In: *National Park Service* [online]. 14. 4. 2015 [cit. 20. 1. 2018]. Dostupné na: <https://www.nps.gov/ande/learn/historyculture/monuments.htm>.

za podmínky v táboře odpovědný kapitán Wirz. Ve Wirzově procesu se naplno projevíly některé stinné stránky procesů s válečnými zločinci – dnešní optikou se zdá, že v daném procesu nebylo hlavním cílem posoudit vinu velitele tábora, ale odsoudit zločiny Konfederace a definitivně vyvrátit ideje, na kterých stála a které v mnoha případech přímo odporovaly myšlenky demokratického právního státu. Pro reflexi procesu je třeba zohlednit dobu, ve které se odehrával – atentát na prezidenta Lincolna ještě více posílil nechuť vítězné Unie vůči Konfederaci a zároveň vyvolal spekulace o jižanském spiknutí, které mělo postupovat všemi společenskými vrstvami.³⁹ Na samotném procesu pak bylo vidět, že nemá být uzavřena kapitolou, ale že má spíše tvořit jakýsi „odrazový můstek“ k procesům se špičkami Konfederace.

Bez ohledu na problematičnost procesu samotného nelze opomíjet jeho historický význam. Šlo o jeden z prvních novodobých procesů, ve kterých byl obviněný souzen pro válečné zločiny, kterých se měl dopustit. Wirzův proces byl inspirací pro chystaný, ale nikdy nerealizovaný, proces s císařem Vilémem II., i pro procesy s nacistickými zločinci před americkými vojenskými soudními komisemi.⁴⁰ Nezbyvá tedy než konstatovat, že Wirzův proces sice v budoucnosti jistě bude předmětem mnoha odborných diskuzí a rozepří, avšak jeho místo v moderních právních dějinách je nezpochybnitelné.

³⁹ DAVID, *c. d.*, s. 26–30.

⁴⁰ MAGUIRE, P. *Law and War*. New York: Columbia University Press, 2010, s. 34–37.